

Злидні

Василь Королів-Старий

Був собі один чоловік і жив він гарно та заможнo. Працював ретельно, вчасно виконував кожну роботу, й було йому добре.

В того чоловіка була мила жінка: роботяща, охайна, лагідна. Жили вони щасливо, все мали, нічого ліпшого від долі не ждали. На працю також не нарікали.

Та от якось одного дня принесли їм з пошти листа. А було в тому листі написано, щоб приїхав той чоловік до міста і одібрав там багато-багато грошей. Гроші ж ті заповідав йому у спадщину один його дядько, що недавно перед тим помер.

Люди завжди радіють грошам. Отож зраділи і чоловік та жінка тому несподіваному багатству. Швиденько зібралися, покинули напризволяще все, що було вдома, бо сподівалися швидко повернутися, й поїхали до міста. Одібрали там багато-багато грошей та й закортіло їм погуляти.

— Досить ми вже наробилися, мов каторжні! — сказав чоловік. — Можна тепер трохи відпочити та погуляти.

— Авжеж, чоловіче! — згодилася жінка.

Вона завжди згоджувалася на все, що він їй говорив. Бо вона була добра жінка...

Тільки ж, як були вони з села, люди прості, не панського коліна, то й не знали, як та на що можна в місті гроші витратити.

А була тоді зима. Мороз тріщав, аж під ногами рипіло. От походжають вони містом потихесеньку, помалесеньку, немов пани, та й стало їм холодно. Бо ж їхня одежина була добра для швидкої селянської праці, а вже для цивільних прогулянок — то й не годилася. Та й була вона непоказна, не панська. А кожне знає, що коли у людини заведеться багато грошей, то не тільки йому кортить погуляти, нічого путнього не робити, але ж хочеться ще бути принаймні бодай зокола паном!

Тож всамперед пішли чоловік та жінка до кравця й замовили собі панську одягу: чоловік — плюшеву, а жінка — оксамитову з великими скляними гудзиками. Кравець взявся все те швидко пошити та ще й прискіпався, що пошиє він їм і панські кожухи на лисячому хутрі. Мусили замовити вони й кожухи.

Кравець шив довго-довго, а вони чекали. Та не було їм чого робити, тільки й того, що з самого ранку їли вони медові пряники з мигдалем та померанці, а в чай кидали по чотири шматочки цукру на кожну склянку. Та ще жінка й без чаю раз у раз цукор їла, аж її вже й нудило. А на ніч клала вона собі під подушку шоколадні цукерки в золотих папірцях...

Отак ласували вони та й ласували кілька день, аж пошив їм кравець одягу. Тоді поодягалися: чоловік — у плюшеве, жінка — у оксамитове з великими скляними гудзиками, поверх панські кожухи на лисячому хутрі й пішли на прогулянку.

А час минав. От якось жінка й питається:

— А може б, ми вже, чоловіче, поїхали додому?

— Чого нам, жіночко, поспішати? Гроші є — будемо гуляти! — відказав чоловік. — Хіба ж тобі не набридли наші селянські злидні?..

— Та воно так, — говорить жінка. — Тільки ж мене від цукру та шоколаду нудить. Та й нема чого тут робити.

А чоловік їй:

— Ми ж тепер як пани! Ти не бійся: до цукру звикнеш, а щодо роботи, — то ж пани, бач, нічого не роблять, а яюсь живуть! І ти їж та спи, а увечері підемо до цирку на кумедію дивитися, як собаки на свинях верхи їздять.

— Про мене, чоловіче. Як так, то й так...

І гуляли вони в місті далі.

Яюсь одного вечора зайшли вони, гуляючи, аж на край міста, туди, де був великий сад. А в тім саду — замерзлий ставок. Навколо ставка світили різнокольорові ліхтарики, а на льоду було видимо-невидимо всякого панства. Найбільш було там малої дітвори, але ж було чимало й літніх панів та пань. Всі вони ковзалися та бігали на вижлятах [1], а їм грали веселі музики на мідяних сурмах.

[1] Вижлята — ковзани.

Страшенно подобалася чоловікові та жінці ота забавка.

От чоловік і говорить:

— Не інакше, жіночко, як і ми мусимо навчитися на вижлятах бігати!

А вона йому:

— Як так, то й так! Про мене, чоловіче, вивчимось! — відказує.

Бо ж таки була вона доброю й слухняною жінкою...

Другого дня купив чоловік дві пари блискучих вижлят, потім чоботи до них, з залізячками в закаблуках, потім вовняну плетену одержу. Й пішли вони на ковзанку.

Цілий тиждень вчилися, поки, нарешті, вивчились. А як вивчились, то так їм подобалося по льоду бігати, що неначе нема й нічого кращого на світі. Ганяють собі, пряники трощать, забіжать до буфету — перегріються, кави нап'ються, та й знову на лід!..

Так вони бавилися й не помітили, що вже з їхньої спадщини мало й лишилося.

— Ну, жіночко, мабуть, пора б уже нам і додому їхати! — говорить одного вечора чоловік, поглядаючи в гаманець.

— Як їхати, то й поїдемо! — враз згодилася жінка.

Найняли вони на останні міського візника, що мав на конях дзвіночки та балабончики, й приїхали додому. А як приїхали та як поглянули на своє господарство, аж руки їм опустилися!..

В хаті, як у пустці. Холод — собачий, скрізь по стінах павутина, на столах пилюка, мов улітку на шляху. Чи то вітер, чи, може, й хлопці шиби у вікнах повибивали, аж горобці за комин поналітали та й цвірінькають. В оборі теж таке, що й глянути страшно! Корова кудись втекла, коняку цигани вкрали, а песик був у них, Колобочком звали, так той, бідненький, так на ретязі [2] й здох з голоду та холоду. Хвіртку вітер

відламав, всі хліви віхола так позамітала, що й всередину не можна влізти. З курника птиця в ліс повтікала, в садку зайці дерева погризли. Одне слово — тільки й худоби лишилося, що миші та павуки...

[2] Ретязь — ланцюг.

От почали вони так-сяк занедбану хату справляти. Вікна подушками та ганчірками позатуляли, горобців повиганяли, павутиння порозривали, а потім кілками з тину затопили піч. Та все якось не йде на лад. Піч курить, як фабрика. Горобці так і норовлять знов за комин залетіти, мишва мало не по столу бігає. А тут вже й поночі стає. Темно, бо лампу миші розтовкли; холодно, бо крізь подушки вітер віє та виє. А найгірше те, що стала їм праця немила. Її руки болять, її ноги трусяться, та й все чоловікові та жінці тут стало не до вподоби. В селі темно, жодних пішоходів. Та ще й сусіди зокола тюкають, з їхніх панських кожухів на лисячому хутрі глузують...

Погано стало на душі у чоловіка, погано на душі у жінки. То завше були вони веселі та балакучі, а тепер понадималися, як сови. Мовчки повечеряли тим, що з міста привезли, та й полягали спати на замурзані постелі. А вночі жінка простягла руку під подушку за цукеркою, як у місті була звикла, та замість шоколадної цукерки в золотому папірці витягла мишу... Брррр!..

А був у їхній хаті добрий, роботящий Домовик. Звісно, що Домовик самотужки всього робити не може, але ж господареві та господині у всякій праці допомагає. І їхній Домовик раніш їм у всякій роботі допомагав та за всім у господарстві доглядав. Увечері ж, коли вже господарі по роботі відпочивали, він залазив під теплу піч і гарнесенько їм наспівував, як цвіркунчик, аж виляски по світлиці йшли. Однак, як повтікали господарі з хати, стало тому Домовикові дуже кепсько. Ніде й молочка нема, їсти нічого, й холодно дуже, та ще й ті нахабні горобці — скільки на них не кишкай, так і пруться в хату! Спочатку він сам порався, а вже як охляв, то й розгнівався.

— Що я, — каже сам собі, — найнявся їм, чи що! Хай йому грець, щоб я сам та сам усю працю в господарстві робив! Вийду вдень у двір, то на мене ще хлопці почнуть тюкати або якийсь шибеник ще сніжкою влучить. Не хочу — та й край!..

Заліз він тоді за комин на горищі, зарився у порох та й спав там, як ведмідь.

А тепер, коли в печі типовими кілками було затоплено й комин став теплий, він розбуркався, потягся кілька разів, мов кіт, та й схотів вилізти з пороху та подивитися, що воно сталося? Почав він вилазити, та й куйовдиться, та товчеться там так, мов Марко по пеклі. Аж господарі заснути не можуть...

З другого дня чоловік та жінка взялися за працю дужче. Домовик їм теж з усієї сили допомагає, бо ж він був добрий й до роботи беручий. Та тільки ж бачить він, що не так його господарі працюють, як раніше працювали. Раніше, було, чоловік робить, робить, аж піт з нього ллє, дарма, що в легкій одежині. А тепер, хоч і в плюшевому каптанкові та в панській кожусі на лисячому хутрі, а тільки махне двічі-тричі лопатою, сніг відкидаючи, — та зараз і спочивати, та зараз і руки тре і за спину держиться. Так само й господиня. Пошарує віхтем по горщику — та вже й сюди-туди по хаті бігає,

шукаючи, чи не лишилося десь шматочка цукру!..

"Е, ні! Це не діло! — думає сам собі статечний Домовик. — Так я з ними сам не вправлюся. Доведеться покликати на підмогу Злиднів. Хоча й не великі з них робітники, та вже й вони будуть на користь, бо ж на доброго робітника тут і харчу не вистачить!.."

Виліз він уночі на бовдура, потрусив своєю сивою бородою на схід та захід, на південь та на північ, застромив два пальці у рота та як свисне раз-два-три! І враз по тому зі всіх чотирьох сторін де й не взялися Злидні. Манісінькі, як сонечко або ті козачки, що напровесні по призьбах лазять, тільки ще менші та зелененькі з рудими цяточками, здалеку зовсім на блощиць скидаються. Почали вони видиратися на горище до бовдура. А коли Домовик стрибнув і собі, то наповзло їх на горище повно, як комашні. Такі вони сухі та кошаві, так кісточки й світяться. Мізерні, миршаві, ледве-ледве дихають. Вишикувалися перед Домовиком, тремтять та чекають його наказів.

Як поглянув на них Домовик, то аж жаль його взяв.

— І відкіля вас таких шолудивих прислали? — питається.

А вони пищать ледве чутно:

— Були ми в дуже ледачого господаря. Охляли, дядечку!

Ну, та що вже казати? Нема такого права Домовикові, щоб, не спробувавши на роботі, відсилав назад поміч, коли її викликав.

От поділив їх Домовик на кілька загонів й кожній ватазі загадав різну роботу. Одним, — щоб допомагали господареві в оборі; другим, — щоб дивилися за будовами, третім — за саньми та возами, іншим — до господині, щоб їй у хаті допомагали варити, чепурити, шити, прати.

Та як поприходили ті Злидні з дуже вбогого двору, то були вони так виснажені голодом й тяжкою працею, що тепер не були ні до чого путнього здатні. Отож і стала від них в господарстві не поміч, а, як люди кажуть, — неміч!

Ті, що їм би в оборі поратись, дуже мерзли надворі та все так і скусували, щоб улізти в хату, неначебто за ділом. Ті, що в хаті сиділи, ні шили, ні прали, а тільки по мисниках нишпорили: чи не пощастить чого з'їсти?! А їсти не було чого, бо не було чого варити чи пекти: в засіках миші борошно поїли, картопля в хижці померзла, а на подвір'ї — жодної курки.

А тут ще трапилось таке.

Пішов чоловік того ж дня до лісу по дрова та й побачив замерзлий ставок. І так йому знову закортіло на вижлятах поковзатись, що аж у грудях пече й жижки трусяться! Не втерпів він, вернув мерщій додому, прикрутив до чобіт вижлята та й гайда на лід! Побачила те жінка — та й собі. Вона-бо завжди робила те, що й чоловік!..

А хати не топлено, а в хаті не варено!

Біда Домовикові, а найгірше тим нещасним, недотепним Злидням...

Спочатку ще Домовик на них гримав, а потім і сам махнув рукою. Бачив-бо добре, що вже вони так охляли, просто на ладан дишуть...

А Злидні, й справді, перевелися нанівець. Того мало, що зовсім охляли, а ще й

почали недужати. Трусить їх трясця, вже й ніжками не совають. А як помітили вони, що й Домовик на них не напосідає, то й вирішили полізти до людей під одежу: принаймні там, на живому тілі, буде тепліше! Так вони й обсіли того чоловіка та жінку від самих голів аж до п'ят.

А ті й собі мерзнуть, бо не може чоловік до лісу за дровами дійти, коли ж ковзанка на дорозі!

Отож, як почне тих людей мороз дошкуляти, попригвинчують вони свої вижлята до викривлених закаблуків та мерщій на ставок. Бігають там, бігають, аж тепліше їм зробиться. Тоді й Злидням трохи потепліє. От і почнуть вони ворухитися та й випадають скрізь у проріхи, бо таки ж панська одежа не така міцна, як одяг селянський. Та й через те та одежа пообдиралася дуже, що люди в своїй нетопленій хаті мусили й спати в міських кожухах на лисячому хутрі.

Оттак потроху-помалу й повисипалися Злидні на ставку та по дорозі. Прийшла їх до Домовика тільки малесенька жменька. А він подивився на них та каже:

— Ідіть ви до Чортової Матері. Нехай вона вас хоч трошки підгодує, бо ви ще мені тут повмираєте. Тільки матиму за вас халепу! Та ще перекажіть там Бісовому Батькові, що вже, мабуть, і я швидко прийду, бо ж несила терпіти далі!..

Одне слово, зубожіли ті люди так, що вже й Злиднів у них не лишилося. Одна тільки ціла річ і є на все гоподарство — оті блискучі вижлята. Та ще лишився шматочок мила, бо ж в холодній хаті боялися люди вмиватися.

Ну, як прийшло ж їм уже зовсім скрутно, посідали вони одне проти одного за непокритим столом. Подивились одне на одного в невмиті обличчя та й ну радитись.

— Що ж далі? — питається жінка.

— А я знаю? — відказує чоловік.

— Що ж його нам казати?

— І що його нам робити?

— Та хоч би робити, аби не важко! — говорить чоловік.

А жінка йому відказує:

— Звичайно, ліпше, коли б не тяжко!

А Домовик виглянув з-поза запічка, непомітно підійшов до чоловіка та й шепотить йому на вухо:

— Одно вам лишається. Візьми онде шматок мила, розведи водою у мисочці, висмикни з стріхи дві соломинки та й починайте мильні бульби дути. То дуже легка робота!..

Той чоловік від біди вже так одурів, що й не розшолопав, як Домовик з нього зо зла глузує. Взяв мило, воду та соломинку, дав жінці другу, й почали вони бульби дути. Як луснула одна, друга — зареготався Домовик, хряпнув щосили дверима, аж останні шиби з вікон повилітали, та й пішов собі геть: проситися у Бісового Батька, щоб послав його до роботящих людей, де не потребуватиме він допомоги від Злиднів...